

УДК 371.134:7.011:159

Локарева Г.В.,*завідувач кафедри акторської майстерності
Запорізького національного університету,
доктор педагогічних наук, професор***ФУНКЦІОНАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ
ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТВОРУ
МИСТЕЦТВА**

У статті визначено питання впливу інформаційної системи твору мистецтва на особистість. Розглянуто деякі підходи науковців до визначення характеру функцій мистецтва. Представлено функціональне наповнення кожного типу інформації твору мистецтва через їх дієвість у процесі сприйняття останнього.

Ключові слова: *художньо-естетична інформація, твір мистецтва, сприйняття, функція.*

Постановка проблеми. Багатоаспектність мистецтва, проявляється в його різновидах (література, музичне мистецтво, образотворче мистецтво, синтетичні види мистецтва: балет, опера, кіномистецтво, театральне мистецтво тощо), а також у відображенні ним багатоплановості буття: природних, суспільних явищ; життєдіяльності епохи, держави, родини і окремої людини, що віддзеркалюється в подіях, стосунках, відносинах, емоційних станах, почуттях. Таке різноманіття можливо донести через сукупність певних типів інформації, які і містить в собі кожний твір мистецтва. Твір мистецтва є носієм інформації, яка за своєю суттю не є однозначною, а являє собою складне структурне утворення. Кожний з її елементів за своїм характером — естетичний, а причетність цього елементу до твору мистецтва визначає його художність. Тому, на наш погляд, правомірно інформацію твору мистецтва, а точніше всі її типи, позначити як художньо-естетичну, таку, що складає цілісну систему окремих типів інформації, тобто твір мистецтва

є інформаційною системою. Таким чином, художньо-естетична інформація містить у собі n -кількість потоків різнопланових елементів інформації.

Твір мистецтва складає єдину інформаційну систему, що включає пізнавальну, інтелектуальну, естетичну, художню, емоційну, психологічну, психоенергетичну, морально-етичну, особистісно-авторську, прагматичну типи інформації. Функції, які притаманні будь-якому типу інформації, визначають діяльнісну сторону спілкування реципієнта з твором мистецтва, починаючи з художньо-естетичної перцепції, комунікації як передачі та прийому змісту інформації, що містить твір, та безпосередньо інтеракції. Вплив (дія) мистецтва на особистість актуалізує необхідність визначення особливостей функціонування кожного типу.

Мета статті розкрити особливості функціонування мистецтва та дієвість функцій, що притаманні кожному типу художньо-естетичної інформації.

Виклад основного матеріалу. У фундаментальній науковій літературі (філософській, мистецтвознавчій, педагогічній) досить широко розглядаються проблеми впливу мистецтва на формування особистості, його пізнавальна і виховна роль (С. Асенін, І. Немцов, Ю. Алієв, В. Борєв, Л. Левчук, Н. Миропольська, Б. Мейлах, М. Каган, М. Марков, Л. Хлебнікова). Ряд досліджень присвячено або торкається окремих аспектів різних функцій мистецтва (М. Афанасьєв, А. Зісь, О. Органова, Ю. Филип'єв та ін.). Пізнавальній, комунікативній і морально-виховній функціям приділили увагу у своїх дослідженнях С. Асенін, М. Афанасьєв, Є. Громов, А. Зісь.

Науковець Р.Шульга розглядає особливості функціонування мистецтва у сфері буденної свідомості. Через призму естетичного сприйняття і з позиції естетичного виховання О. Органова виділяє такі функції мистецтва: розвиток творчого мислення, формування у людей певного світорозуміння, усвідомлення сутності існуючих у соціальній дійсності естетичних, моральних, політичних та інших ідеалів, розвиток здатності давати самостійну оцінку навколишньої дійсності. При цьому дослідниця вказує, що задоволення естетичних потреб людей є визначальною, основною, специфічною функцією мистецтва [4]. Визначаючи специфіку мистецтва, М. Марков спирається на функції, що виконує мистецтво в суспільстві, якими є: пізнання емоційного боку людської дійсності,

виховання чуттєвості (здатності до емоційних переживань, компенсацію відсутніх у реальному житті індивіда переживань) [2, 64–68]. Дехто з авторів (Н. Кушаєв) обмежують функціональні можливості мистецтва, прив'язуючи їх до окремих видів, наприклад, до декоративно-прикладного мистецтва. Вони виділяють тільки утилітарну і духовну функції [3, 26].

Вищезазначені дослідження, розкриваючи специфіку мистецтва як особливого, самостійного соціального явища, підкреслюють його значимість через функціонування. Останнє представляється через таке широке поняття як «функції мистецтва», тобто автори розглядають дієвий аспект (функції) цілісного явища (мистецтва), тому названі функції відносяться взагалі до всіх видів мистецтва. Ю.А. Филип'єв у своїх роботах також зупиняється на функціях мистецтва, однак він уже розглядає їх через призму естетичної інформації і при цьому виділяє такі функції: наслідувально-відтворюючу, естетично-налаштовуючу, образно-пізнавальна, образно-ілюстративну, функцію організації всіх духовних сил [7].

Отже, як видно з вищевказаного, функції мистецтва розглядаються вченими різних наукових галузей та представлені у досить широкому спектрі. У своєму дослідженні ми звузили дієвий аспект мистецтва до поняття «функції інформації», що закладено в окремому творі мистецтва будь-якого його виду (надалі будемо позначати як функції художньо-естетичної інформації).

У філософській літературі (А. Берг, Л. Коган, А. Урсул) поняття «інформація» розглядається як властивість матерії, і, виходячи з цього, вона має певні функції: «Часто, коли досліджуються вищі види інформації (кібернетичні), звичайно звертається увага лише на відтворюючу, комунікативну й управлінську функції інформації. Це функції «актуальної», вільної інформації і вони, звичайно, дуже важливі. Однак ці функції інформації ніколи не з'явилися б (особливо управлінська і комунікативна), якби не існувала функція збереження і нагромадження в процесі руху і розвитку будь-яких матеріальних систем, — відзначає А. Урсул у своїй роботі «Інформація» і далі говорить: «...можливість збереження і передачі інформації в часі і просторі, що властива всій матерії, відрізняється найбільш універсальною функцією інформації й одночасно основою для передачі інформації з цілеспрямованих каналів зв'язку...» [6, 174–184]. Функції, зазначені А. Урсулом, універсальні для будь-якої

інформаційної системи і також поширюються на твір мистецтва, який є матеріальним об'єктом і тому — певною інформаційною системою, що включає представлені вище типи інформації. Або можна сказати по-іншому: твір мистецтва виконує універсальні функції інформації (комунікативну, відтворюючу, управлінську, функцію збереження і передачі) і тому його можна вважати інформаційною системою. В той же час, окрім цих функцій, він виконує і ряд інших, специфічних.

Визначення функцій природно здійснювати стосовно до змісту кожного виділеного вище типу художньо-естетичної інформації, який міститься у творі мистецтва. В контексті інформаційної природи мистецтва твір будь-якого його виду є носієм соціальної інформації, а у зв'язку з цим має такі ознаки як результативність, управління і дієвість. Дані ознаки обумовлюють одну з його істотних сторін — функціональну, що виражається в зміні будь-яких параметрів суб'єкта сприйняття художньо-естетичної інформації під її впливом.

Твір мистецтва, виступаючи інформаційною системою, яка складається з потоків визначених нами типів інформації, і виконує ряд функцій (від *лат. functio* — здійснення, виконання), тобто сприяє розвитку, формуванню, впорядкуванню, осмисленню, утвердженню особистості. Завдяки інформації, яку містять твори мистецтва, відбувається художнє осмислення особистістю навколишнього світу через художні (естетичні) цінності. Говорячи про духовні цінності в музичному мистецтві, Л. Закс акцентує увагу на зв'язках суб'єктивного та об'єктивного в ситуації безпосереднього ціннісно-усвідомленого контакту свідомості зі світом [1]. Таким чином, об'єктивне (будь-який тип художньо-естетичної інформації) в ситуації безпосереднього комунікативного контакту сприяє художньому осмисленню людиною (через її суб'єктивне сприйняття) життєвих цінностей (естетичних, морально-етичних). У цьому випадку художньо-естетична інформація і виконує функцію художнього осмислення світу, осмислення навколишньої дійсності з позиції краси, і як наголошує Л. Закс, у цьому і є найглибша і найорганічніша причетність суб'єкта до світу духовних цінностей (естетичних, пізнавальних, моральних і світоглядних).

Функції художньо-естетичної інформації твору розглядаються нами з позиції наслідків, спричинених впливом кожного типу

(поток) інформації на одержувача: так є важливим, які утворення (інтелектуальні, емоційні, фізіологічні, моральні, естетичні тощо) особистості піддаються змінам, їх характер, кількісні (обсяг) та якісні характеристики, що визначають зміст цих змін. Наприклад, знайомство з твором мистецтва сприяє надбанню нових знань, формуванню світогляду людини, а світогляд з точки зору М. Хайдеггера, сам по собі багатозначний феномен і, якщо розглядати його буквально, то дає, власне погляд на світ, на природу. Одночасно він має на увазі і знання про життя, про наше власне буття у світі. Усередині цього знання складаються відомі цілепокладання, що спрямовують дії. Таким чином, у світогляді закладена певна позиція. Світогляд є не просто теоретичне знання, але й практична позиція, і до того ж не якась миттева, а та, що постійно затверджується стосовно світу й до своєї власної екзистенції [8]. З приводу цього, твір мистецтва, як інформаційна система, і виконує функцію формування світогляду людини, водночас відбувається як теоретичне збагачення особистості стосовно формування світогляду, так і сприяє утворенню практичної позиції, що призводить до розширення тезауруса і, природно, до його зміни. Говорячи про наслідки, як про зміни, треба відзначити, що вони можуть характеризуватися як сприятливі або як несприятливі. У науковій літературі існує думка, що інформація твору мистецтва має позитивну спрямованість: «оскільки його (мистецтва) організаційна функція має інформаційну природу, це вносить в його дії вже однозначну і відповідну тільки йому позитивну спрямованість. Якби ця спрямованість раптом стала негативною, то естетичне начало перетворилося б таким чином не в інформаційну, а в ентропійну силу, що призводить до хаосу і дезорганізованості» [7, 24].

Позитивна спрямованість прийому художньо-естетичної інформації твору, а значить і сприятливий наслідок, іманентний всім її типам. Однак, є окремі типи інформації, що викликають і негативні наслідки, впливаючи на психологію одержувача. При розгляді кожного інформаційного потоку художньо-естетичної інформації розглянемо функції, що впливають позитивно на особистість, а саме інформацію, спрямовану на розвиток у студентів (школярів) емоційної, інтелектуальної сфери, прагнення до творчої діяльності, досвіду спілкування та ін. Проаналізувавши функції мистецтва, які

розглядаються вченими різних галузей наукових знань, ми виділили функціональні блоки кожного типу художньо-естетичної інформації. Пізнавальна інформація — це знання про навколишній світ, що представлені в художній формі і сховище, яких є сам твір. Ці знання спрямовані на придбання досвіду, зміну обсягу тезауруса, активізацію діяльності, а отже, виконують, на наш погляд, такі функції:

Блок 1. Функції пізнавальної інформації твору: збагачення тезауруса; художнє осмислення світу; придбання певних знань; визначення взаємозв'язку окремих творів мистецтва з практикою минулого і сьогодення; розкриття закономірностей, що показують зв'язок мистецтва з життям суспільства; розкриття актуальних особистісних проблем та проблем суспільства; пізнання «внутрішнього життя почуттів»; естетично-організуюча функція; формування світогляду; орієнтація в художньому стилі; пізнання нових властивостей художнього матеріалу; визначення естетичних властивостей виражальних засобів; постановка проблем привнесення естетичного начала в різні сфери життєдіяльності; мобілізуюча; виховна; ілюстративна.

Блок 2. Функції інтелектуальної інформації: розвиток пізнавальних психічних процесів; формування власної думки; створення ідеалів; розвиток естетичних і художніх поглядів, відносин, потреб; упорядкування системи уявлень про навколишній світ; формування естетичного ставлення до світу; аналіз психологічних станів; естетично-організуюча функція; ілюстративна; аксіологічна; функції діалогу.

Блок 3. Функції емоційно-чуттєвої інформації: нагадування, пошук, відродження пережитих почуттів; проникнення у внутрішній суб'єктивний світ іншого; ілюстративна; мобілізуюча; емпатійна.

Блок 4. Функції морально-естетичної інформації: утвердження суспільних і особистісних ідеалів; відновлювальна; формування ціннісних орієнтирів; формування світогляду; вплив на поведінкові установки; емпатійна; пізнавальна функція; ілюстративна.

Блок 5. Функції естетичної інформації: розвиток естетичного смаку, оцінки, потреби; розвиток естетичної чутливості; розвиток здатності сприймати красу; функція емоційної заразливості; управлінська; ілюстративна; гедоністична.

Блок 6. Функції художньої інформації: орієнтація у стилях чи напрямках мистецтва; визначення властивостей художнього матеріалу; визначення специфічних властивостей художньої форми; визначення естетичних властивостей виражальних засобів; визначення естетичних закономірностей мистецтва; розвиток естетичної чутливості; розвиток естетичного смаку, оцінки, потреби; розвиток художньо-естетичного досвіду сприйняття творів мистецтва; ілюстративна функція.

Блок 7. Функції психологічної інформації: отримання нових знань про психологічні явища; аналіз психічних станів; вирішення власних психологічних проблем через сприйняття психологічних ситуацій, відображених у творі; рефлексія та ідентифікація; проникнення у внутрішній світ людини через художній образ (образ героя); ілюстративна; емпатійна.

Блок 8. Функції психоенергетичної інформації: вплив на емоційно-чуттєвий стан одержувача; актуалізація минулого чуттєвого досвіду; корекція емоційного стану одержувача (стимулювання — гальмування); згладжування конфлікту з несвідомим; реалізація нездійснених бажань і фантазій; розважальна; функція емоційної заразливості; функції енергетичного донорства; катарсисна; рефлексивна; психотерапевтична; управлінська.

Блок 9. Функції індивідуально-авторської інформації: функція діалогу (опонуюча); бачення навколишнього очима іншого (рефлексивна); ілюстративна; комунікативна; пізнавально-співтворча.

Блок 10. Функції прагматичної інформації: розкриття цінності продуктів художньої творчості; актуалізація минулого чуттєвого досвіду; постановка, висвітлення, вирішення проблем привнесення естетичного начала в різні сфери життєдіяльності людини; відображення зв'язку мистецтва з життям; розкриття актуальних проблем; формування ціннісних орієнтирів; реалізація нездійснених бажань і фантазій; корекція емоційного стану одержувача; розвиток пізнавальних психічних процесів; естетично-організуюча функція; розважальна; аксіологічна; управлінська.

Висновки. Таким чином, ми отримали функціональний інструмент з кожного типу художньо-естетичної інформації твору мистецтва. Усім типам інформації властиві як наявні, так і латентні функції. Наявні активно використовуються в практиці виховання і навчання. Це такі, як пізнавальна, комунікативна, гедоністична,

виховна, функція формування світогляду, розважальна і багато інших. До латентних функцій, ми вважаємо, відносяться такі, як: психотерапевтична, функція реалізації нездійснених бажань і фантазій, функція діалогу, рефлексії, співтворчості тощо.

ДЖЕРЕЛА

1. Закс Л.А. Музыка в контекстах духовной культуры / Л.А. Закс // Критика и музыковедение. — Л. : Музыка, 1987. — С. 46–68.
2. Марков М.Е. Искусство как процесс / М.Е.Марков. — М., 1970. — 239 с.
3. Основы эстетического воспитания : пособ. для учителя / под редакцией Н.А. Кушаева. — М. : Просвещение, 1986. — 240 с.
4. Органона О.Н. Специфика эстетического восприятия : учеб. пособ. / О.Н. Органона. — М. : Высшая школа, 1975. — 224 с.
5. Росс Л. Человек и ситуация: уроки социальной психологии / Л. Росс, Р. Нисбетт. — М. : Аспект-Пресс, 1999. — 429 с.
6. Урсул А.Д. Информация. Методологические аспекты / А.Д. Урсул. — М. : Наука, 1971. — 295 с.
7. Филиппев Ю.Л. Сигналы эстетической информации / Ю.Л. Филиппев. — М. : Наука, 1971. — 112 с.
8. Хайдеггер М. Время картин мира / М. Хайдеггер // Новая технократическая война на Западе. — М. : Прогресс, 1986. — С. 105.

В статье определены вопросы влияния информационной системы произведения искусства на личность. Рассмотрены некоторые подходы ученых к определению характера функций искусства. Представлено функциональное наполнение каждого типа информации произведения искусства через их действенность в процессе восприятия последнего.

Ключевые слова: художественно-эстетическая информация, произведение искусства, восприятие, функция.

The article deals with the problem of the influence of information system of the piece of art on personality. It presents some scientists' approaches on the definition of the functions of art. The author revealed the functional content of each type of information of piece of art within their efficacy in the process of perception.

Key words: *artistic-aesthetic information, piece of art, perception, function.*

УДК 371.134:74(07)

Музика О.Я.,

*доцент кафедри образотворчого мистецтва
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
кандидат педагогічних наук, доцент*

ХУДОЖНЬО-ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто актуальну проблему мистецько-педагогічної освіти: значення художньо-творчої діяльності в саморозвитку особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Розкрито роль викладача фахових дисциплін у процесі активізації художньо-творчої діяльності студентів. Наголошується на важливості формування у них стійкої мотивації до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації.

Ключові слова: *художньо-творча діяльність, мотивація, саморозвиток, самовдосконалення, самореалізація, синергетичний підхід, майбутні вчителі образотворчого мистецтва.*